

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА

UDK: 351.853(410)(497.11)
Bibliid 1451-3188, 14 (2015)
Год XIII, бр. 51, стр. 370–381
Изворни научни рад

др Филип МИРИЋ¹
Александра МИРИЋ²

ПРАВНА ЗАШТИТА КУЛТУРНИХ ДОБАРА У УЈЕДИЊЕНОМ КРАЉЕВСТВУ

ABSTRACT

Future of some society depends of the way it protect its cultural heritage. Cultural heritage shall enjoy special protection in all modern countries. This protection is achieved primarily non-criminal measures relating to the conservation of cultural heritage, their presentation and popularization. However , when necessary, as a last resort to protect, the are provisions of the criminal law. State provides special protection of cultural properties by the criminalization of certain actions that may lead to their damage or destruction. EU member states are committed to providing criminal laws complement and enhance this protection . As an example, authors analyzed the relevant criminal provisions of the Act on the Protection of Cultural Property in the UK , as well as the Criminal Code of Serbia, using comparative method considered the options for improving our criminal law in the protection of cultural property and thus contribute to the harmonization of the rights of the Republic of Serbia with the EU. Although it is two completely different legal system, certain legal provisions common type in this field can be successfully implemented in the Republic of Serbia, which is especially prominent in the work.

Key words: Cultural properties, criminal protection, France, Serbia.

¹ Правни факултет у Нишу. Е-маил: filip.miric@gmail.com

² Institut de Recherche sur l'Architecture Antique, Université Lumière Lyon 2. Е-маил: aleksandramiric@yahoo.com

1) УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Последњих деценија, а у неким земљама и вековима, улажу се значајни напори да се очувају непокретни или покретни трагови настали интеракцијом човека и простора током времена. Овакав скуп ресурса наслеђен из прошлости, који људи идентификују независно од власништва над њим, представља одраз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција.³ Свест о томе да се заједница повезана наслеђем састоји од појединаца који промишљеним деловањем негују и преносе будућим генерацијама заједничка сећања, била она изражена кроз материјалну или нематеријалну баштину, у Великој Британији негује се од краја 19.века.⁴ Акт о заштити старих споменика (*Ancient Monuments Act*), изгласан 1882.године од стране парламента Уједињеног краљевства и Ирске, увођењем позиције инспектора за споменичко наслеђе, између осталог, предлаже прве оперативне кораке у систематској заштити културних добара.⁵ Иако је овај документ поставио камен темељац даљем деловању у домену конзервације баштине, Актом о заштити споменика из 1913.године (*Ancient Monuments Protection Act*), чија је стогодишњица проглашења недавно обележена, историјске зграде и налазишта су проглашена јавним добром од националног значаја и отворена за посетиоце,⁶ што је до данас важећи принцип и водиља у њиховом одрживом управљању. Овим Актом оформљена је Колекција националне баштине (National Heritage Collection) и успостављени механизми заштите историјских споменика, зграда и предела. Дефинисање стратегије конзервације и презентације непокретних културних добара је у највећој мери поверена тиму Енглеског наслеђа

---

³ P. Howard, *Heritage: management, interpretation, identity*, London, 2003, p.8

⁴ Оваква дефиниција наслеђа прописана је Оквирном конвенцијом Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво, која је, уз препознавање потребе да се људи и људске вредности нађу у средишту проширеног и трансверзалног концепта културног наслеђа, усвојена у Фару 27. октобра 2005. године, у оригиналу на енглеском и француском језику. Република Србија је потписник овог документа од септембра 2007. године. Ратификовање конвенције био је предуслов за доношење Закона о примени Оквирне конвенције из Фара 2010. год. који је објављен у “Сл. гласнику РС - Међународни уговори”, бр. 1 од 21. маја 2010. године.

⁵ *Ancient Monuments Act*, Акт о старим споменицима из 1882.год, Интернет: <http://heritagelaw.org/AMA-1882->, приступ 29.03.2014.год.

⁶ “English Heritage New Model”, Consultations, Department for Culture, Media and Sport, London, 2013, 7, преузето 29.03.2014. Интернет: <https://www.gov.uk/government/consultations/english-heritage-new-model-consultation>

(*English Heritage*), формираном под званичним именом Комисија за историјске зграде и споменике (*Historic Buildings and Monuments Commission*).⁷ Ово стручно тело је у обавези да своје активности обавља у складу са важећим Актом о националној баштини (*National Heritage Act*) из 1983.године, којим су кроз низ норми дефинисани услови проучавања и заштите старих споменика и историјских зграда, укључујући и поморско наслеђе, очувања заштићених предела, као и обезбеђивања доступности непокретних културних добара за ширу публику.⁸ Велика Британија је, као и многе европске земље учествовала у раду међународних организација попут Савета Европе, Светске културне баштине – Унеско (*UNESCO*), Интернационалног савета за споменике и налазишта – Икомос (*ICOMOS*) или Међународног центра за истраживање, конзервацију и рестаурацију културних добара- Икром (*ICCROM*). Различите одредбе веома значајних повеља о заштити непокретних културних добара, које су настале заједничким радом чланица поменутих, као и многих других организација, биле су уграђене у законски оквир Велике Британије. На тај начин остварен је систем заштите и услови за реализацију политика очувања животне средине који је у великој мери усклађен са истим у осталим земљама чланицама ЕУ. У њему је посебна пажња посвећена дефинисању кривично правних мера којима се санкционише непримерено коришћење културних добара и свака интервенција која може да утиче на нарушавање њиховог физичког интегритета или аутентичности.

II) СВРХА

Закони о заштити културних добара европских земаља готово по правилу садрже и казнене одредбе којима су инкриминисана све делатности које могу довести до оштећења, односно уништења културних добара. Сврха ових одредби је управо да културним добрима пруже потпунију и прецизнију заштиту у односу на заштиту прекршајног типа. Потреба за правном заштитом културних добара произилази из значаја који она имају за развој сваке земље јер од начина на који се једна држава односи према траговима своје прошлости у највећој мери зависи и њена

⁷ Више на *English Heritage New Model, Consultations*, Department for Culture, Media and Sport, London, 2013, доступан на адреси: <http://www.english-heritage.org.uk/>, приступ 29.03.2014.

⁸ National Heritage Act из 1983. год, Интернет: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/47/contents>, приступ 29.03.2014.

будућност. Заштита културних добара може бити прекршајноправна и кривичноправна. У Великој Британији је 2003. године донет Закон о прекршајноправној заштити културних добара (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) који управо има за циљ да културним добрима Уједињеног Краљевства пружи потпуну заштиту од свих облика прекршаја.⁹

III) МЕРЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ И ПРЕКРШАЈНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У УЈЕДИЊЕНОМ КРАЉЕВСТВУ СА ОСВРТОМ НА ПОЛИТИКУ СУЗБИЈАЊА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Закон о прекршајноправној заштити културних добара (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) номотехнички има типичну систематику англосаксонских правних аката. Реч је о краћем законском тексту који има свега 6 чланова. Овакав приступ законодавца је вероватно резултат интенције законодавца да се прекршајноправна заштита културних добара посматра парцијално, као део опште заштите културних добара. Закон предвиђа кажњавање за стицање, располагање, увоз и извоз оштећених културних добара. Кажњиво је такође и договарање и припремање неке од ових радњи. Као што се може закључити, посебна правна заштита се односи на оштећена културна добра у Великој Британији. У чл. 1. поменутог закона прописује се кажњавање сваког ко се неодговорно понаша према културном добру, знајући или верујући да је оно оштећено. Без значаја је да ли је извршилац прекршаја знао или веровао да је културно добро оштећено. За ово дело предвиђена је казна затвора у трајању до 7 година или новчана казна. Занимљиво је да је законодавац предвидео и могућност кумулативног изрицања новчане казне и казне затвора, у ком случају не може се изрећи казна затвора у трајању дужем од 6 месеци, нити новчана казна већа од максималног законом утврђеног износа. Оваква одредба је сасвим сигурно у функцији ублажавања ретрибутивног дејства казне које је по правилу израженије када се кумулативно изричу новчана казна и казна затвора. Чл. 2. прописује шта се све сматра културним добром у смислу овог закона под условима предвиђеним у чл. 1. Под културним добром се подразумева сваки објект од историјског, архитектонског и археолошког значаја.

---

⁹ „Закон о прекршајноправној заштити културних добара“ (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) Интернет: http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/gb/gb_dealing_cultobjsoffences2003_engorof.pdf, приступ 07.03.2014.

Оштећење културног добра настаје ако је оно уклоњено или ископано на начин који представља кривично дело или прекршај. Притом није од значаја да ли је ископавање извршено на територији Уједињеног краљевства или било где другде. Такође, није од значаја да ли је предметно културно добро под заштитом Уједињеног краљевства или неке друге државе света. Објекат се сматра уклоњеним под условима предвиђеним овим законом ако је уклоњен део културног добра од историјског, архитектонског и археолошког значаја или је део уклоњен са споменика таквог значаја. Под спомеником се подразумева свака пећина или ископина, сваки локалитет који садржи непокретне или покретне делове возила, бродова, ваздухоплова итд. „Остаци“ представљају трагове објеката из прошлости, без обзира да ли се објекат налази изнад или испод нивоа тла и да ли је изнад или испод нивоа водених површина.

Члан 3. одређује значење термина „бавити се“ када је реч о делатностима у вези са културним добрима под условима из чл.1. овог закона. Тако, у смислу овог закона реч „бавити се“ обухвата: прибављање, располагање, увоз и извоз културних добара, договор о вршењу наведених радњи, односно стварање неопходних услова да се наведене радње предузму. Прибављање обухвата: куповину, најам, позајмљивање или прихват. Такође, под располагањем се подразумева продаја, давање у најам или у зајам културних добара. Када је реч о договору о вршењу наведених радњи, односно стварању неопходних услова да се наведене радње предузму, није од правне важности да ли је тај договор постигнут на територији Уједињеног краљевства или негде другде у свету. Одредбе члан 4. прописују да поступак против извршилаца прекршаја предвиђених овим законом може бити инициран од стране службеника из Управе за приходе и таксе или пријавом стране представника Комисије Њеног Краљевског Височанства надлежног за приходе и таксе, под условом да прекршај обухвата увоз и извоз оштећених културних добара. Овде је реч о противправним понашањима предвиђеним у чл.1. овог закона, али и подстрекавању на вршење оваквих кривичних дела или прикривању извршених прекршаја. Ако је поступак започет пријавом стране представника Комисије, он може бити настављен од стране другог службеника. Представници Комисије могу прикупљати доказе који треба да дају одговор на питања да ли постоје основи сумње да је лице извршило прекршај у вези са оштећеним културним добрима или је било укључено у делатност противправног увоза и извоза тих културних добара, као и да ли то лице треба процесуирати за извршени прекршај. Прекршајноправна

одговорност предузећа је прописана у члану 5. овог закона. Ако је прекршај из чл. 1. извршен од стране предузећа, односно одговорног лица у предузећу, без обзира да ли је прекршај извршен уз сагласност одговорног лица или му се овакво поступање може приписати у нехат, за извршени прекршај ће одговарати предузеће, односно одговорно лице у предузећу. Одговорним лицем се сматра директор, менаџер, секретар и други службеник сличних овлашћења, као и свако друго лице које фактички врши послове управљања правним лицем. Ако послове управљања предузећем врше његови чланови, члан који је извршио прекршај, одговараће као директор предузећа. Коначно, члан 6. овог закона прописује начин ступања на снагу овог закона као и то да се одредбе Закона о прекршајноправној заштити културних добара (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) не односе на Шкотску. Као што је раније речено, правна заштита културних добара се постиже и кривичним законодавством. О мерама кривичноправне заштите и основним мерама политике сузбијања кривичних дела против културних добара у Уједињеном Краљевству и Србији биће више речи у настаавку рада. У кривичноправном законодавству Уједињеног Краљевства кривичноправна заштита културних добара није засебно регулисана, али је 2013. године усвојена Стратегија о политици сузбијања кривичних дела против културних добара.¹⁰ Иако је реч о програмском акту, његов значај је у томе што јасно истиче потребу предузимања криминалополитичких и кривичноправних мера у циљу сузбијања кривичних дела против културних добара. Основни циљеви поменуте Стратегије су: указивање на структуру кривичних дела против културних добара, оснивање Националног центра за сузбијање кривичних дела против културних добара, спровођење научних истраживања из ове области. Посебно је истакнуо да су објект заштите код ових кривичних дела културна добра укључујући зграде, археолошка налазишта, меморијални комплекси бојишта итд. У поменутом правном акту су изнете и препоруке за сузбијање кривичних дела против културних добара.

Неке од значајнијих су:

1. у сарадњи са стручњацима из области заштите културних добара сачинити листу најугроженијих културних добара;

---

¹⁰ Стратегија о политици сузбијања кривичних дела против културних добара (*Heritage and Cultural Property Crime National Policing Strategic Assessment*), Интернет: <http://www.museumsassociation.org/download?id=1038797>, приступ 15.03.2013.

2. информације о установама надлежним за превенцију и сузбијање кривичних дела против културних добара учинити лако доступним широј јавности;
3. промовисати идеју заштите културних добара од различитих кривичних дела у широј друштвеној заједници.
4. успоставити посебну „полицију за заштиту културног наслеђа“. Реч је о специјализованим полицијским јединицама за прикупљање доказа и процесуирање извршилаца ових кривичних делима. Ова препорука је посебно значајна са аспекта сузбијања овог облика криминалитета јер недозвољена трговина културним добрима осим што је штетна по државу и друштво доноси велику добит криминалцима.

Имајући у виду све наведено, сматрамо да би усвајање сличне стратегије у Републици Србији у великој мери допринело сузбијању кривичних дела против културних добара, али и подизању свести грађана о значају заштите споменика културне баштине.

IV) МЕРЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА У СРБИЈИ

Уставни основ за правну заштиту културних добара у Републици Србији садржан је у члан 89. Устава Републике Србије.¹¹ По изричитој уставној одредби свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом. Посебна одговорност за очување наслеђа је на Републици Србији, аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе. Кривичноправна заштита културних добара у Републици Србији има за циљ остврење наведених уставних принципа. Она се постиже инкриминацијом тежих облика појединих кривичних дела и предвиђањем посебних кривичних дела. Тако, члан 208. ст. 2. КЗ предвиђа да ће се учинилац кривичног дела тешка крађа казнити казном затвора у трајању од једне до осам година уколико украдена ствар представља културно добро, односно добро које ужива претходну заштиту или природно добро. Овде ће бити укратко приказане релевантне одредбе Кривичног законика Републике Србије.¹² Даље, код инкриминације кривичног дела утаја из члан

¹¹ „Устав Републике Србије“, *Сл. Гласник РС*, бр. 98/2006).

¹² Кривични законик РС, *Сл. Гласник РС*, бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009,121/2012 и 104/2013 у даљем тексту: КЗ)

207 КЗ предвиђено је да уколико утајена ствар представља културно добро, односно добро које ужива претходну заштиту, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година и новчаном казном. Ако је приликом извршења кривичног дела из члан 211. КЗ одузета ствар, која представља културно добро, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године и новчаном казном. Слична одредба постоји и код кривичног дела из члан 212. ст.1 КЗ, који прописује да ко уништи, оштети или учини неупотребљивом туђу ствар, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци. Ако је делом из става 1. овог члана проузрокована штета у износу који прелази милион и петсто хиљада динара или је дело учињено према културном добру, заштићеној околини непокретног културног добра, односно према добру које ужива претходну заштиту, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година. Као и код осталих имовинских кривичних дела, и код овог објект заштите је имовина и оно се састоји у уништењу, оштећењу или чињењу неупотребљивом туђе покретне ствари.¹³ Ако прикривена ствар представља културно добро од изузетног или великог значаја, односно добро које ужива претходну заштиту или вредност прикриваних ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара, казниће се затвором од шест месеци до пет година, што представља квалификовани облик кривичног дела прикривање из члан 212. КЗ. У овом случају дело је квалификовано тежом последицом и за одговорност учиниоца довољно је да се ова последица може приписати нехату учиниоца, покушај је такође кажњив.¹⁴ Посебно је интересантна законска формулација кривичног дела неовлашћено изношење културног добра у иностранство из члан 221а, будући да се њиме директно штити јурисдикција Републике Србије у области заштите културних добара, с тим да је изричито прописано да ко изнесе или извезе у иностранство културно добро или добро које ужива претходну заштиту, без претходног одобрења надлежног органа, казниће се затвором од шест месеци до пет година. Ако је дело из става 1. овог члана извршено у односу на културно добро од изузетног или великог значаја, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. Коначно, члан 353а законодавац одређује и неовлашћено извођење археолошких радова као кривично дело. Наиме, члан 353. ст. 1 прописује да ко неовлашћено врши археолошка ископавања и истраживања, казниће се затвором до три године и новчаном казном. Ако

---

¹³ Јовашевић Д., *Кривично право-посебни део*, Номос, Београд, 2006, стр. 129.

¹⁴ Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006., стр. 594.

је дело из става 1. овог члана извршено на археолошком налазишту или другом непокретном културном добру, односно добру које ужива претходну заштиту или ако је том приликом девастирано археолошко налазиште или непокретно културно добро, односно добро које ужива претходну заштиту или ако је приликом извођења ових радова коришћена опрема или уређај за откривање и проналажење археолошких предмета, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. Прекршајна заштита културних добара у Србији би требало да се остварује Законом о културним добрима, чије су последње измене усвојене 2011. године.¹⁵ Међутим, казнене одредбе овог закона су, према нашим сазнањима, престале да важе, па је ова област у Србији још увек недовољно правно регулисана што је извор правне несигурности у области заштите културних добара у нашој земљи¹⁶. Кривично законодавство Републике Србије културним добрима пружа заштиту на два начина: прописивањем квалификованих облика код појединих кривичних дела или директном заштитом културних добара као у случају кривичних дела из члан 221а КЗ и 353а КЗ. Треба похвалити прописивање кумулативних новчаних и затворских казни за кривично дело неовлашћено извођење археолошких радова, као једно од најтежих кривичних дела из групе кривичних дела против јавног реда и мира, али свакако би било корисно применити нека од решења из Стратегије која је усвојена у Уједињеном Краљевству што би у великој мери допринело стварању делотворне политике сузбијања кривичних дела против културних добара.

V) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Закон о прекршајноправној заштити културних добара (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) је ступио на снагу истеком периода од два месеца од дана његовог доношења, а Стратегија о политици сузбијања кривичних дела против културних добара (*Heritage and Cultural Property Crime National Policing Strategic Assessment*) је ступила на снагу даном њеног доношења.

¹⁵ „Закон о културним добрима“, *Сл. Гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 и 99/2011).

¹⁶ Филип Мирић, Александра Мирић, „Кривичноправне мере у области заштите непокретних и покретних културних добара на основу оснивачких уговора ЕУ (пример Француске)“, *Европско законодавство*, 2012, бр. 42/12, стр. 117-125.

VI) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Први правни спис о заштити споменичког наслеђа Србије нешто је старији од оног из Велике Британије, о коме је већ било речи. Наиме, 22. фебруара 1844. године, кнез Александара Карађорђевић издао је Уредбу о заштити споменика древности. Међу првим правним актима те врсте у Европи, ова Урдеба представља почетак савременог деловања на заштити културних добара. Забрана „кварења развалина старих градова и замкова у Књажевству Србије“, као и наредба да се „споменици древности колико је више могуће сачувају“, су одраз жеље да се дефинише политика очувања баштине чији је значај давно препознат.¹⁷ Данас, скоро два века по доношењу Уредбе из 1844. године, сведоци смо функционисања јасно дефинисаног система заштите споменика културе, као и примене Закона о културним добрима у Републици Србији.¹⁸ Такође, сведоци смо и бројних случајева нарушавања физичког интегритета грађевина које имају историјски, уметнички или културни значај за нашу земљу, услед немарног или вандалског деловања појединаца. Како конзервација и рестаурација архитектонских објеката није тривијални поступак и како је његова комплексност најчешће условљена природом накнадних оштећења, нужно је кроз низ акција едукације и сензибилизације приказати деонтолошку, техничку и технолошку природу одлука о избору конзерваторских поступака, као и појаснити консеквенце деструкције споменика културе. Управо се у овом смислу Стратегија о политици сузбијања кривичних дела против културних добара усвојена 2013. год у Уједињеном Краљевству може навести као пример документа у коме је комуникација са публиком препозната као веома значајна. Такође, у времену у коме је евидентан пораст деловања дивљих археолога, нелегална препородаја антиквитета и несавесних грађевинских интервенција на споменицима културе, чини се да поштравање казних мера, уз њихову доследну примену у пракси, представља нужно и неизбежно решење којим би се унапредило стање заједничког наслеђа. Коначно, редефинисање културних политика у којима би непокретна културна добра била препозната као приоритет

---

¹⁷ „Уредба о заштити споменика древности“, документација ЗЗСК Ниш.

¹⁸ Влада НР Србије је 25. јуна 1947. године основала Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе Народне Републике Србије. Назив је промењен 1960. у Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, а 1971. му је припојен Југословенски (раније Савезни) институт за заштиту споменика културе. Мрежу завода за заштиту споменика културе чини још 12 градских и регионалних установа.

омогућило би обезбеђивање сталних буџетских линија за њихову заштиту и стварање услова да успомене прошлости које смо наследили од очева сачувамо за своју децу.

ВИИ) ИЗВОРИ

„Закон о културним добрима“, *Сл. Гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 и 99/2011).

„Закон о примени Оквирне конвенције из Фара“, *Сл. Гласник РС*, Међународни уговори”, бр. 1 од 21. маја 2010. године.

„Кривични законик РС“, *Сл. Гласник РС*, бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009,121/2012 и 104/2013).

„Уредба о заштити споменика древности“, документација ЗЗСК Ниш.

„Устав Републике Србије“, *Сл. Гласник РС*., бр. 98/2006.

Howard, P., *Heritage: management, interpretation, identity*, London, 2003

Интернет: Закон о прекршајноправној заштити културних добара (*Dealing in Cultural Objects Offences Act*) на енглеском језику доступан на адреси http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/gb/gb_dealingcultobjsoffences2003_engorof.pdf.

Интернет: *Ancient Monuments Act*, Акт о старим споменицима из 1882.год, доступан на адреси: <http://heritagelaw.org/AMA-1882>

Интернет: *English Heritage New Model, Consultations*, Department for Culture, Media and Sport, London, 2013, доступан на адреси: <https://www.gov.uk/government/consultations/english-heritage-new-model-consultation>

Интернет: *English Heritage*, више на адреси: <http://www.english-heritage.org.uk/>

Интернет: *National Heritage Act* из 1983.год, доступан на адреси: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/47/contents>

Интернет: Стратегија о политици сузбијања кривичних дела против културних добара (*Heritage and Cultural Property Crime National Policing Strategic Assessment*) на енглеском језику доступна на адреси <http://www.museumsassociation.org/download?id=1038797>

Јовашевић Д., *Кривично право-посебни део*, Номос, Београд, 2006.

Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006.

Мирић, Ф., Мирић, А. „Кривичноправне мере у области заштите непокретних и покретних културних добара на основу оснивачких уговора ЕУ (пример Француске)“ *Европско законодавство*, 2012, бр. 42/12.

Ненадовић, С., *Заштита градитељског наслеђа*, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1980.